

Pópty Dániel

**Terepbejárás Tiszasziget határában
2004–2006 között**

(Újabb adatok a falu településtörténetéhez)

Tiszasziget község, valamint a hozzá tartozó Tervár tanya-sor környezetének teljes körű terepbejárással történő régészeti felderítése 2004 ősze és 2006 tavasza között valósult meg.¹ A négy szezon alatt végzett terepmunka számos új információt szolgáltatott.² Az alábbi jelentés ennek a terepmunkának a legfontosabb eredményeit összegzi.

A terepbejárás elsődleges célja az volt, hogy a korábbi ismert lelőhelyeket hitelesítsük, valamint minden lehetséges lelőhelyet feltérképezzünk a környéken. E munkák során gyűjtött régészeti adatokra építve lehetőség nyílt arra, hogy a környék településtörténetének eddig nem ismert részleteit tisztázni lehessen. Az extenzív, szisztematikus terepbejárás során a határ teljes, mintegy 2500 ha nagyságú területét bejártuk, ami alól csak az erdős, valamint pár kisebb műveletlenül hagyott terület maradt ki. Sok esetben többszöri terepbejárásra került sor. Ezek eredményeként elmondható, hogy a környék szinte minden fontosabb lelőhelyét sikerült rögzíteni (1–2. kép).³

Tiszasziget, vagyis az egykori Ószentiván község Csongrád megye déli részén, Szegedtől 10 km-re D-re található. A falu környékének régészeti kutatása, valamint e munkák során előkerült leletek kiemelkedő jelentőségűek a magyar régészet szempontjából. A környéken több neves régész végzett kutatómunkát: Bálint Alajos,⁴ Móra Ferenc,⁵ Párducz Mihály,⁶ Korek József,⁷ Kutzián Ida⁸ és Trogmayer Ottó.⁹

A korábbi ásatások, leletmentések után Tiszasziget határának régészeti célú, első szisztematikus kutatására 1975–1976-ban került sor Matuz Edit vezetésével.¹⁰

Dániel Pópty

**Field walking at Tiszasziget in
2004–2006**

(New data on the settlement history of the village)

The complex archaeological assessment of Tiszasziget village and Tervár farmsteads within its administrative borders was accomplished with field walkings between the autumn of 2004 and the spring of 2006.¹ The four seasons of field work resulted numerous new pieces of information.² The following report sums up the most important results of this field work.

The primary objectives of the field walking were the authentication of already known sites and the identification of all the sites in the region. From the archaeological data collected during the field work, new details of the settlement history of the region could be reconstructed. The entire territory was covered by extensive systematic field walking, which meant a surface of about 2500 ha. Only the forests and a few uncultivated territories were omitted. In many cases the field walking was repeated. In result, nearly every important site of the region could be recorded. (Figs. 1–2)³

Tiszasziget, that is the former Ószentiván village, can be found in the southern part of Csongrád county 10 km S of Szeged. The archaeological investigation of the region of the village and the collected finds are of special significance from the regard of Hungarian archaeology. Several renowned archaeologists worked in this region: Alajos Bálint,⁴ Ferenc Móra,⁵ Mihály Párducz,⁶ József Korek,⁷ Ida Kutzián⁸ and Ottó Trogmayer.⁹

After former excavations and rescue excavations, Edit Matuz carried out the first systematic archaeo-

1 Itt szeretném külön megköszönni Bene Zsuzsa, Benedek András, Bereczki Balázs, Bódy Tamás, Cseh Gabriella, Kemsei Dóra, Kiss Attila, Miskolci Melinda, Sarkadi Gergely, Szabó Dénes, Szabó Kriszta, Tóth Gergely, Tóth Judit, Újvári Ferenc, Vári Anita, Vukics Adrienn régészhallgatók, Gábor László régésztechnikus, Mészáros Patrícia, Sósuti Kornél régészek, illetve Tóth Anikó és Huszti Roland terepen végzett munkáját.

2 PÓPTY 2006

3 A lelőhelyek pontos bemérését GPS készülékkel végeztük. A műszerrel mért pontokat az 1:10000 léptékű térkép digitalizált változatára rögzítettük. A mérés technikai és szakmai háttérét Szalontai Csaba régész, valamint Redencki Antal és Kamarási András térinformatikusok biztosították. Támogatásukat, segítségüket köszönöm.

4 BÁLINT 1932, 256–265.

5 MÓRA FERENC levelesládája. Szeged 1961, 269–274.; MATUZ-BÉRES 2000, 68–69.

6 BÁLINT-PÁRDU CZ 1933/1934, 44–50.

7 KOREK 1943, 208–210.

8 KUTZIÁN 1961, 285.

9 TROGMAYER 1980, 297–302.

10 Szakdolgozatának eredményei a Tiszasziget történetét taglaló monográfiában jelentek meg: MATUZ 1976; MATUZ-BÉRES 2000, 52–95.

1 Here I would like to thank Zsuzsa Bene, András Benedek, Balázs Bereczki, Tamás Bódy, Gabriella Cseh, Dóra Kemsei, Attila Kiss, Melinda Miskolci, Gergely Sarkadi, Dénes Szabó, Kriszta Szabó, Gergely Tóth, Judit Tóth, Ferenc Újvári, Anita Vári, Adrienn Vukics students of archaeology, László Gábor archaeological technician, Patrícia Mészáros, Kornél Sósuti archaeologists and Anikó Tóth and Roland Huszti for their contribution in the field work.

2 PÓPTY 2006

3 The locations of the sites were exactly determined with a GPS instrument. The points measured with the instrument were recorded on the digitalised version of a map in a scale of 1:10000. Gábor Szalontai archaeologist and Antal Redencki and András Kamarási GIS experts were responsible for the technical and professional background of the measurements. I am grateful for their support and help.

4 BÁLINT 1932, 256–265

5 MÓRA FERENC levelesládája. Szeged 1961, 269–274.; MATUZ-BÉRES 2000, 68–69

6 BÁLINT-PÁRDU CZ 1933/1934, 44–50

7 KOREK 1943, 208–210

8 KUTZIÁN 1961, 285

9 TROGMAYER 1980, 297–302

Akkor összesen 31 lelőhelyet regisztráltak. A legutóbbi munka nyomán 29 új, eddig nem ismert lelőhelyet sikerült azonosítani az újkőkortól a kora újkorig.

Mivel a falu és tágabb környezete a Tisza-folyó áradásterületén fekszik, ezek a lelőhelyek minden esetben a vízzel egykor körülölelt magaspartokon, környezetükből kiemelkedő löszháton találhatók, amelyek átlagmagassága 78–82 m tengerszint felett. Ezek közül kiemelkedik a mai falunak is helyet adó Kis-Sziget, és a Nagy-Sziget, a Tervári-magaspart, illetve a Tisza vonalával párhuzamosan haladó, az államhatártól induló K-Ny-i irányú földgerinc (Vedresháza). Ez utóbbi kiemelkedések adnak helyet a lelőhelyek közel 90%-ának.

A topográfiai munka során nem csak a kerámiaanyagot tekintettük forrásanyagként. A cél egy komplex, azaz régészeti és természettudományos adatokra is épülő feldolgozás volt. Ennek keretében a kőeszközöket, sőt indokolt esetben a kagylókat és állatcsontokat is bevizsgáltuk.¹¹ A természettudományos módszerek bevonása a kőeszközök esetében különösen indokoltnak tűnt, hiszen összesen 27 lelőhelyről, azaz a lelőhelyek 45%-áról 142 darab pattintott és csiszolt kőeszközt gyűjtöttünk. A kőanyag-összetétel (10 féle) aránya rendszeres kapcsolattartást feltételez távoli területekkel (tokaji obszidián, dunántúli radiolarit). Az eszközök (40 féle) közül öt csiszolt kőbalta, egy buzogánytöredék, valamint több sarlófényes penge emelhető ki.

Típuslista a gyakoriság alapján

Típus	Darab
pattinték	33
apró pattinték	23
magkómaradék	10
pengetőredék élbetét	7
pattintott kőeszköz retusálatlan töredéke	6
szilánk	6
mikromagkó maradék	4
őrlőkő	4
pengeszerű pattinték	3
pengeszerű szilánk	3
pengevakaró	3
pengevakaró töredék, vakaró élbetét	3
retusált penge erős sarlófény	3
dörzskő	2
malomkő	2
szilánkvakaró, hüvelykköröm alakú vakaró	2

11 Az archeozoológiai vizsgálatokat Tóth Anikó és Almási László végezte. Segítségüket köszönöm. A kőeszközök típus- és anyagvizsgálatának elvégzéséért T. Biró Katalinnak tartozom hálás köszönettel.

logical investigations at Tiszasziget in 1975–1976.¹⁰ At that time, 31 sites were registered. In the course of our work, 29 new sites were identified from the Neolithic until the early Modern Period.

As the village and its wider environs are located in the floodplain of the Tisza, these sites were always found on high banks and elevated loess mounds once enclosed by water, in an average height of 78–82 m above the sea level. The highest ones are the Kis-sziget, which lent its name to the village, the Nagy-sziget, the Tervári-magaspart and an E-W extended earth ridge (Vedresháza) that starts from the border of Hungary and runs in parallel to the Tisza. About 90% of the sites were found on these elevations.

The ceramic material was not the only source material during our topographic work. The purpose was a complex elaboration based on archaeological and natural scientific data. This included the analysis of stone tools and in justified cases of shells and animal bones.¹¹ The application of natural scientific methods proved especially justified in the case of stone tools since 142 flaked and polished stone tools were collected from 27 sites, 45% of the sites. The proportional composition of the stone materials (10 sorts) suppose a regular contact with distant territories (obsidian from Tokaj, radiolarite from Transdanubia). Five of the stone tools (40 sorts) were polished stone axes, one was the fragment of a stone mace, and numerous items were blades with sickle shine.

Type list by frequency

type	item no.
chip	33
micro-chip	23
exhausted core	10
blade fragment inlay	7
unretouched fragment of flaked stone tools	6
flake	6
exhausted micro-core	4
quern	4
blade-like chip	3
blade-like flake	3
end-scraper on blade	3
fragment of an end-scraper on blade, end-scraper retouch	3

10 The results of her thesis work were published in a monograph on the history of Tiszasziget: MATUZ 1976; MATUZ-BÉRES 2000, 52–95

11 Anikó Tóth and László Almási carried out the archaeozoological analyses. I am grateful for their contribution. I thank Katalin T. Biró for the determination of the types and the raw materials of the stone tools.

Típus	Darab
csiszolt kőeszköz töredék, balta	2
csiszolt vésőbalta	2
szilánkvakaró	2
mikro-szilánkvakaró	2
bifaciális fűrészetű eszköz	1
hegyes pengeszerű pattinték	1
mikropenge, pöckölt nyelezés a hátlapon	1
apró késpenge	1
vakaró/csonkított pengeszerű szilánk	1
fűrő töredék	1
ütőkő	1
penge	1
vakaró késpengén	1
fűrő retusált pengén	1
szimbolikus balta	1
előmagkő töredék	1
trapéz, csonkított pengén	1
fenőkő	1
pengetőredék bázisrész	1
szilánkvakaró, hüvelykköröm alakú vakaró	1
csiszolt kőeszköz töredék, buzogány	1
apró pengeszerű pattinték	1
szilánkkaparó	1
csonkított pengeszerű szilánk	1
összesen (darab)	142

Nyersanyag-összetétel eloszlása

Nyersanyag	Darab	%
radiolarit	62	43,6
obszidián	18	12,6
kova	17	11,9
kvarcit	14	9,8
vulkáni	4	2,8
tűzkő	4	2,8
pala	1	0,7
mészkö	1	0,7
opál	1	0,7
homokkő	1	0,7
egyéb	19	13,3
	142	100

Tiszasziget környékén az emberi megtelepedés első nyomát a **kora neolitikumból** ismerjük. A vizsgált területen 14, biztosan a Körös-kultúrához köthető lelőhelyet regisztráltunk. Ebből 6 eddig ismeretlen volt. Így intenzívebb,

type	item no.
retouched blade with strong sickle shine	3
rubbing stone	2
millstone	2
end-scraper on flake, unguiform end-scraper	2
fragment of a polished stone tool, axe	2
polished chisel-axe	2
end-scraper on flake	2
micro-end-scraper on flake	2
tool with bifacial notched retouch	1
pointed blade-like chip	1
micro-blade with a single-notch tang on the backside	1
tiny knife blade	1
end-scraper/flake resembling a truncated blade	1
borer fragment	1
hammerstone	1
blade	1
end-scraper on a knife blade	1
borer on a retouched blade	1
symbolic axe	1
pre-core fragment	1
trapeze on a truncated blade	1
whetstone	1
proximal fragment of a blade	1
end-scraper on flake, unguiform end-scraper	1
fragment of a polished stone tool/mace	1
small blade-like chip	1
scraper on flake	1
truncated blade-like flake	1
total (items)	142

Raw material distribution

Raw material	Item number	%
radiolarite	62	43,6
obsidian	18	12,6
chert	17	11,9
quartzite	14	9,8
volcanic	4	2,8
flint	4	2,8
schist	1	0,7
limestone	1	0,7
opal	1	0,7
sandstone	1	0,7
diverse	19	13,3
	142	100

telepre utaló nyomok kerültek elő a Vedresházától keletre fekvő 12. sz. lelőhelyen, temetkezésre utaló emberi csontok kíséretében. Huzamosabb megtelepedéssel kell számolni a Jató nevű határrészben (35. lh.), a Réti-tanyák mellett (12., 13. lh.), a Sziget-alja-dűlő K-i oldalát övező ármentes partokon (31., 32., 33. lh.), valamint a térvári magasparton is (55. lh.). Minden intenzív telepen jellemző volt, hogy a felszint kagylók és csigák héjai borították. A Réti-tanyák nevű, 13. sz. lelőhelyen a kultúra kerámiáival datálható gödörfoltjaiból juhcsontok mellett, kagylóhéjak kerültek elő tömegével.¹² Az egyik ilyen gödör foltjából egy szarvasmarha-orsócsontból (radius fragmentum) faragott, csiszolt csontkanál töredéke is előkerült (3. kép 1.).

A **középső neolitikum** korát a környéken a Vinča-kultúra képviseli. A kultúra kezdeti periódusának (Vinča A) legészakibb lelőhelyei a Maros-folyó déli oldalán sorakoznak. A terepbejárás új eredménye, hogy 3 új, eddig ismeretlen Vinča-lelőhelyet sikerült azonosítani a területen (19., 20., 42. lh.). Ezek közül a 19. és a 20. sz. már ismert volt más leletanyaga miatt, a 42. sz. viszont teljesen új ezek között. A 19. sz. lelőhelyen egy jellegzetes tűzdelt fogóbütyök (3. kép 2.), a 42. sz. lelőhelyen egy tűzdelt díszű oldaltöredék került elő. A már korábban ismert Vinča-lelőhelyek közül jelentős az Ószentiván VIII (8. lh.) lelőhelyen talált, vörös bevonatos kiegészíthető csótalptöredék (3. kép 3.), valamint egy tűzdelt fogóbütyök töredéke (3. kép 4.).

Számos új Vinča-lelet került elő a község illegális homokbányájának területén az Aradi utca mögött (31. lh.), azon a helyen, ahol Trogmayer Ottó 1976. március 22. és április 9. között leletmentő ásatást folytatott.¹³ Az elmúlt 30 évben az önkormányzat nem tudott gátat szabni az illegális kitermelésnek. Így a napjainkig tartó bányaművelés hatására az egykori bánya jelentősen kibővült, pusztítva ezzel a lelőhely megmaradt részét. Már a terepbejárás megkezdésekor, azaz 2004 őszén, a bánya falából három kiszakadt neolit kori objektumból (ebből egy Gorzsa-korú, kettő pedig Vinča-kori) nagy mennyiségű lelet bukkant elő. Jelentősek a két Vinča A-kori gödör omladékából előkerült edénytöredékek (3. kép 5–7.), valamint állatcsontok, kőeszközök.¹⁴

The first traces of human settlement were recorded from the **early Neolithic** in the region of Tiszasziget. Fourteen sites could certainly be linked with the Körös culture on the examined territory. Six of them were new sites. Intensive traces implying settlements were discovered together with human bones attesting to burials at site no. 12 east of Vedresháza. A durational settlement can be expected in field Jató (site no. 35), at Réti-tanyák (sites nos. 12 and 13), on the flood-free banks along the E side of Szigetalja-dűlő (sites nos. 31, 32 and 33) and on the high bank at Térvár (site no. 55). In every intensive settlement, the shells of snails and bivalves covered the surface. At Réti-tanyák (site no. 13), the spots of the pits of the culture, which were dated by the ceramic material, contained sheep bones and masses of bivalve shells.¹² The fragment of a polished bone spoon prepared from a cattle radius was also found in one of these spots. (Fig. 3.1)

The Vinča culture represents the **middle Neolithic** in the region. The northernmost sites of the early phase of the culture (Vinča A) are distributed on the southern side of the Maros river. In result of the field walking, three new Vinča sites could be identified in the area (sites nos. 19, 20 and 42). Sites nos. 19 and 20 had already been known with a different find material, while no. 42 is an absolutely new site. Site no. 19 yielded a characteristic stab-and-drag lug handle (Fig. 3. 2), while a wall fragment with stab-and-drag ornament was found at site no. 42. From the already known Vinča sites, a nearly complete hollow pedestal fragment with red slip (Fig. 3. 3) and the fragment of a lug handle with stab-and-drag ornament (Fig. 3. 4) from Ószentiván VIII (site no. 8) were significant finds.

Numerous new Vinča finds were recovered on the territory of the illegal sand pits of the village behind Aradi Street (site no. 31), where Ottó Trogmayer had conducted a rescue excavation between March 22 and April 9, 1976.¹³ The local self-government was not able to stop illegal sand yielding in the past 30 years. In result, the pits have got significantly larger and the yielding has been destroying the remaining part of the site. A large number of finds came to light from the three Neolithic features (one from the Gorzsa period and two from the Vinča period) that fell from the collapsed wall of the sand pits at the beginning of the field walking project in the autumn of 2004. The shards (Fig. 3. 5–7) and the animal bones and stone tools that were found in the debris of two pits from the Vinča A period are significant.¹⁴

12 Elsősorban *Unio tumidus*, és *Unio pictorum* héjai jelentkeztek nagy számban.

13 MFM Rég. Ad.: 858-82.; MATUZ 1976.; TROGMAYER 1980; SIMON 1980, 11–15.

14 A felfedezés kapcsán a szerző, valamint Lőrinczy Gábor és Bende Livia régészek tartottak helyszíni szemlét a bányában. Mint később kiderült, a lelőhelyet nem csak az illegális művelés veszélyeztette: 2004 augusztusában ugyanis a bányagödörök területére homokbányászás céljából műszaki üzemi tervet nyújtott be egy bányavállalkozó, aki a Tisza-Maros-szög csatornázási programja keretében újra üzemeltetni kívánta a bányát homoknyerés céljából. Az engedélyeztetési eljárás során 2005. január 17-én Szalontai Csaba régész valamint a szerző helyszíni szemlét tartottak a déli bányagödör (31. lh.), valamint immár az északi bányagödör (32. lh.) környékén, újabb régészeti adatokat gyűjtve a területről. Szalontai Csaba: Jelentés a Tiszasziget Község homokbánya területén végzett helyszíni szemlétről. Móra Ferenc Múzeum Régészeti Adattár 4525-2005/1.

12 The shells of *Unio tumidus* and *Unio pictorum* were represented with the largest item number.

13 MFM Arch. archives: 858-82.; MATUZ 1976.; TROGMAYER 1980; SIMON 1980, 11–15

14 On the occasion of the discovery, the author, Gábor Lőrinczy and Livia Bende visited the sandpits. As it later turned out, not only illegal yielding threatened the site: Istvánné Balatoni mining entrepreneur prepared a technical schedule and applied for a licence for sand yielding in the August of 2004. She intended

Az újból megindult bányatevékenység a szakhatósági engedélyek nyomán csak az É-i bánya területét érintette. Korábban itt, a bányát övező füves, műveletlen legelőn, és a bánya falában csak szórványos, és bizonytalan korú kerámia jelentkezett. A meginduló, majd kisebb-nagyobb szünetekkel zajló munkák nyomán azonban a magasparton számos Gorzsa-korú szórvány kerámia mellett, az erőgépek által lejárt úton egy nagyobb, Körös-kultúrához kapcsolható objektum foltja is előkerült.¹⁵

Az említett új lelőhelyek ismeretében tehát Tiszasziget környékén az eddigieknél sűrűbb megtelepedéssel számolhatunk a középső neolitikum idején. A Vinča-kultúra itt élt népességének északi kapcsolataira utalhat egy Szarvas-érparti típusú kerámiatöredék feltűnése (3. kép 8.) Ószentiván VIII. sz. lelőhelyen.

A késő neolitikum kezdeti korszakában a környék még a Vinča-népesség szállásterülete volt. A Tisza-kultúra import kerámiája Ószentiván VIII. sz. lelőhelyen került elő.

A késő neolitikum végén a Tisza déli, ún. Gorzsacsoportjának jelentős megtelepedésével kell számolnunk Tiszasziget környékén. Vidékünkön 5 lelőhelyről kerültek elő a korszakból származó leletek (3., 19., 31., 32., 36. lh.). Ebből az utóbbi három újonnan azonosított lelőhelye a szóban forgó csoportnak. A kultúra korábban nem ismert településének nyomaira akadtunk a fentebb említett Aradi utca mögötti homokbánya területén (31. lh.). A partfalból, egy félig kiomlott gödörből kőeszközök és állatcsontok mellett gazdag kerámialelet került elő. Ezek közül egy kisebb bütyökdiszes tál (4. kép 2.), egy gömbszelet alakú, szemölcsbütyök díszes edénytöredék (4. kép 1.), valamint egy nyomott gömbös testű szemölcsbütyök díszes töredék emelhető ki (4. kép 3). Ugyanitt került elő egy karcolt, vonaldíszes hagyományokat tükröző kerámiatöredék (4. kép 4.),¹⁶ valamint egy felhúzott végű fogóbütyök is (4. kép 5.).¹⁷

A bányától É-ra mintegy 100 m-e, 2005 augusztusában homokbányászat során kora, valamint késő neolitikus objektumokat bolygattak meg (32. lh.). A lelőhely melletti földdepókból, továbbá a gáterősítéshez szállított földből több jellegzetes Gorzsa csőtalptöredék, bütyökdiszes oldaltöredék, valamint egy kisebb edény töredéke került elő (4. kép 6), állatcsontok, kagylók, és kőeszközök kíséretében.

Tiszasziget környéke folyamatosan lakott volt a rézkor idején is. A tiszapolgári kultúra deszki csoportjának hagyatéka a területen elszórtan 5 lelőhelyen került

The licence for the reopening of the sand pits was only granted only for the N territory, where only scattered shards of an uncertain dating had been found in the walls of the pits and in the uncultivated grassy meadow around them. In the course of sand yielding, which was pursued with shorter and longer intervals, scattered finds from the Gorzsa period appeared on the high bank and the discolouration of a larger feature from the Körös culture could be observed on the road where the heavy vehicles ran.¹⁵

The identification of the new sites suggest that a denser settlement pattern can be expected in the region of Tiszasziget in the Middle Neolithic. The appearance of a Szarvas-Érpart type pottery shard at the Ószentiván VIII site (Fig. 3. 8) points to the northern contacts of the population of the Vinča culture that lived here.

The Vinča population was still present in the region in the initial phase of the **Late Neolithic**. The imported ceramics of the Tisza culture was found at the Ószentiván VIII site.

A significant settlement of the southern so-called Gorzsa group of the Tisza culture can be expected in the region of Tiszasziget at the end of the Late Neolithic. The finds of this phase were found at 5 sites (nos. 3, 19, 31, 32 and 36). The last three sites are freshly identified sites of the group. Traces of a new settlement of the culture were discovered on the territory of the above-mentioned sandpits behind Aradi Street (site no. 31). A half-collapsed pit in the wall of the sandpit yielded stone tools and animal bones and a rich ceramic material. A smaller bowl with knob ornaments (Fig. 4. 2), the fragment of a globe-segment-shaped bowl with knob ornaments (Fig. 4. 1) and a fragment from a pressed globular body with knob ornaments (Fig. 4. 3) can be mentioned from among the finds. A shard with an incised ornament reflecting linear pottery traditions (Fig. 4. 4)¹⁶ and a lug handle drawn-up at the terminal (Fig. 4. 5)¹⁷ were also found at the same site. In August of 2005, Early and Late Neolithic features were dis-

to reactivate the sandpits within the canalisation project of the Tisza-Maros Interfluve. On January 17, 2005, Csaba Szalontai archaeologist and the author carried out the field assessment within the frames of the planning stage in the region of the southern sandpit (site no. 31) and the northern sandpit (site no. 32) and collected new archaeological data. Szalontai Csaba: Jelentés a Tiszasziget Község homokbánya területén végzett helyszíni szemléről. [Report in the field assessment carried out in the sandpits of the village] Móra Ferenc Museum Archaeological archives 4525-2005/1.

15 Az újabb helyszíni szemle 2007. január 2-án történt, amelyen a szerzőn kívül a KÖH részéről Béres Mária is részt vett. A szemle megerősítette a korábbi vizsgálódások eredményét, vagyis hogy a két bányagödör között a jövőben elsősorban neolitikus régészeti objektumokkal kell számolni.

16 Hasonló közeli párhuzama Hódmezővásárhely-Gorzsa V/d késő neolitikus rétegében került elő. HORVÁTH 1982, 209. 13. kép 3; HORVÁTH 1986, Pl. I. 3.

17 HORVÁTH 1986, Pl. II. 13.

15 The next visit was paid to the site on January 2, 2007 with the participation of the author and Mária Béres from the KÖH. It confirmed the results of the former field assessments that mostly Neolithic features could be expected between the two sandpits.

16 A similar analogous item was found in the V/d Late Neolithic layer of Hódmezővásárhely-Gorzsa. HORVÁTH 1982, 209. fig. 13. 3; HORVÁTH 1986, Pl. I. 3

17 HORVÁTH 1986, Pl. II. 13

elő (8., 13., 19., 31., 36. lh.), ebből a 13. és a 31., 36. sz. új lelőhelye a csoportnak. A legjelentősebb leletek a már korábban ismert Vedresháza nevű határrészben kerültek elő, Móra Ferenc ásatásainak helyszínén (19. lh.). Az itt lelt jellegzetes kerámiatípusok mellett jelentős egy vékony falú peremtöredék előkerülése, amelynek külső oldalát 5 darab ún. „zászlóminta” vagy más néven „házikóminta” díszíti (4. kép 7.).

A bodrogkeresztúri kultúra hagyatékát eddig nem ismertük Tiszasziget környékéről. Így az újbóli terepbejárás eredményeként értékelhető, hogy két lelőhelyen is sikerült megfigyelni a kultúra jelenlétét két díszített töredék alapján. Az egyik Tervár magaspártján került elő, és hálómintás díszítése alapján egyértelműen egy jellegzetes „tejesköcsög” alakú edény peremének része volt (4. kép 9.). Egy másik böködött pontokkal kísért spirális díszítésű edénytöredék (4. kép 8.) innen É-ra a Tiszához jóval közelebb, egy magasabb szigetszerű kiemelkedésen bukkant fel (24. lh.).

A **késő rézkort** képviselő badeni kultúra változatos kerámiaanyagát mindössze két lelőhelyen lehetett azonosítani (5., 19. lh.). Az utóbbi lelőhely számos díszített kerámiatöredéke a kultúra egy újonnan megismert gazdag telepét sejteti (4. kép 12.).

A késő rézkor végét a dél felől érkező Kostolác-kultúra csoportjainak hagyatéka jelenti a területen. A korábban ismert Ószentiván VIII és Ószentiván II. sz. lelőhelyek mellett, a kultúra új lelőhelyére utal a 13. sz. lelőhelyen talált böködött díszű, fényezett kerámiatöredék (4. kép 11.).

A környék **kora bronzkorát**, azaz a Makó-kultúra hagyatékát biztosan továbbra is mindössze egy lelőhely reprezentálja a területről (Ószentiván VIII.). Itt számos kerámia közül egy belsődíszes táltöredék előkerülése emelhető ki (4. kép 10.).

A **középső bronzkor** időszakából öt lelőhelyen biztosan felbukkan a Perjámos-kultúra leletanyaga, de öt, a bronzkornál pontosabban meg nem határozható leletanyagú lelőhely is feltehetően ebbe a korszakba sorolható. A korábban ismert lelőhelyek közül sok már korábban is nagy jelentőséggel bírt (Ószentiván II. és III.). Az újbóli terepbejárás alapján elmondható, hogy a lelőhelyek szétszórtan helyezkedtek el, amelyek közül egykor a Szélmalom dombon található Ószentiván II. lehetett az egyik legmarkánsabb, bár a leletanyag alapján Tervár magaspártján is jelentős megtelepedettséggel kell számolnunk a vizsgált korszakban (54. lh.).

A **késő bronzkori** halomsíros kultúrának, illetve annak kései változatának, a Csorva-csoportnak, valamint a Gáva-kultúrának a töredékei a 36. és az 52. sz. lelőhely anyagában mutathatók ki. Mindenképpen a korszaki utáni késő bronzkor periódusára datálható a 13. sz. lelőhelyen talált bronz „karikapéz”, vagy más néven ingot (5. kép 1.). A C alakban hajlított, középen rombikus átmetszetű, öntött karikák a Gáva-kultúra korai bronzleleteiben gyakran feltűnnek. A tiszaszigeti példányhoz hasonlóakat találunk többek

turbed during sand yielding about 100 m N of the sandpit (site no. 32). The sand depot beside the site and the earth transported to the construction of a dam contained numerous characteristic Gorzsa hollow pedestal fragments, wall fragments with knobs and the fragment of a smaller vessel (Fig. 4. 6) together with animal bones, bivalve shells and stone tools.

The region of Tiszasziget was continuously inhabited in the **Copper Age** as well. The remains of the Deszk group of the Tiszapolgár culture were found scattered at 5 sites (nos. 8, 13, 19, 31 and 36), from which nos. 13, 31 and 36 are new sites. The most significant finds were collected in the already known Vedresháza field, where Ferenc Móra had conducted an excavation (site no. 19). Beside the characteristic ceramic types, the occurrence of a thin-walled rim fragment is important, which is decorated with 5 so-called “banner ornaments” or “house patterns” on the outside (Fig. 4. 7).

No remains of the Bodrogkeresztúr culture had been known in the region of Tiszasziget. It was the result of the recent field walkings that two ornamented fragments attested to the presence of the culture at two sites. One of the fragments was found on the high bank of Tervár. According to the net pattern, it certainly came from the rim of a characteristic “milk jar” (Fig. 4. 9). Another fragment with a spiral ornament combined with impressed dots (Fig. 4. 8) was found on a higher island-like elevation N of here much closer to the Tisza (site no. 24).

The varied ceramic material of the Baden culture of the **Late Copper Age** could be identified at only two sites (nos. 5 and 19). The numerous decorated pottery fragments at the latter site suggest that a new rich settlement of the culture has been identified (Fig. 4. 12).

The end of the Late Copper Age is marked by the remains of the groups of the Kostolác culture, which arrived from the south. Beside the already known Ószentiván VIII and Ószentiván II sites, the polished pottery shards with stabbed ornaments attest to the new site of the culture at site no. 13 (Fig. 4. 11).

A single site represents the **Early Bronze Age** the Makó culture (Ószentiván VIII) in the region. From the numerous pottery shards, the fragment of a bowl decorated on the inside can be mentioned (Fig. 4. 10).

The find material of the **Middle Bronze Age** Perjámos culture certainly appeared at five sites, while five more sites with finds that cannot certainly be dated more exactly than the Bronze Age probably also came from the same period. Many of the already known sites had already had a great significance (Ószentiván II and III). We can add after the field walkings that the sites were scattered, from which Ószentiván II on Szélmalom mound could be one of the largest, although a significant settlement can be supposed on the high bank of Tervár as well according to the find material (site no. 54).

Fragments that can be linked with the **Late Bronze Age** Tumulus culture and the Csorva group its late version and the Gáva culture could be demonstrated in the

között Balsán,¹⁸ Berkeszen,¹⁹ Tiszanagyfalun²⁰ és a pácini bronzleletben,²¹ valamint Tiszadobon.²² Ez a típusú bronztárgy a koszideri korszak bronzművességében már megtalálható és a Gáva-kultúra első szakaszának leleteiben gyakran előfordul, de felbukkan a halomsíros kultúrában is. Nagyobb számban való előfordulásuk egyetlen leletben egy adott korra, a Jászkarajenő-Uzsavölgy kincsleletekkel jellemezhető időszakra tehető. A mi töredékünk pontosabb korát kísérő leletek hiányában a kurdi, legkésőbb a gyermelyi leletek időszakára tehetjük.²³

A környék **kora vaskorára** vonatkozó információk továbbra is teljesen hiányosak. Sem a mezőcsáti kultúra, sem a szkíta kor emlékménye nem került még elő ez idáig. Minden bizonytalanságával együtt csak egy problematikus töredéket sikerült a kérdéses periódusra datálni, amely egy, a belső oldalán rádlival díszített tál töredéke (5. kép 2.). A motívum (Rollrädchentechnik) a Kr. e. 8. században a Balkán felől érkezik, eljut a Hallstatt körbe, de a késő Hallstatt kori kelta anyagban is megtalálható.²⁴ A mi töredékünk talán a Basarab-Bosut kultúra Bosut csoportjának 8-7. századi É-i terjeszkedésével hozható kapcsolatba, de a lelőhely kelta anyaga alapján nem zárhatjuk ki a töredék későbbi, kelta korszakkal való kapcsolatát sem.

A környék **kelta kori** településtörténetét tekintve a szakirodalmi adatok csak egy lelőhelyet említettek (Ószentiván VIII.).²⁵ A legújabb vizsgálatok során öt új, kisebb lelőhelyet sikerült azonosítani. A terepbejárás során gyűjtött leletanyag igen töredékes, a C-D periódusra datálható (grafitos fazékperemek, megvastagodó peremű táltöredék).

A La Tène-kori keltaság a szarmaták megjelenéséig a helyén maradhatott. Az új népesség megjelenésével a kelták egy része ÉK felé, egy másik részük a szkordiszkusok közé, a Dráva-Száva-Duna közti területre vándorolt tovább.²⁶ A **szarmaták** megtelepedését 20 lelőhely anyaga alapján igen jelentősnek tarthatjuk. A lelőhelytérképre tekintve ezek a kisebb-nagyobb telepek szétszórtnan helyezkedtek el a környéken. A 20 lelőhely közül 8-ról gyűjtöttünk olyan kerámiaanyagot, amely a szarmata korszak kései, hun kori periódusára jellemző. A kerámiaanyagot és a telepnyomok kiterjedését tekintve szembeötlő a 36. sz. lelőhely, amely bizonyára egy falusias település lehetett. Az egykori településen több kemencefolt, ház hely nyomát lehetett megfigyelni. Csak ezen a lelőhelyen találtunk több, a Kr. u. 2-3. századra keltezhető bordás

find materials of sites nos. 36 and 52. The bronze "ring coin" or ingot (Fig. 5. 1) from site no. 13 can certainly be dated from the Late Bronze Age after the Koszider period. The cast rings bent in a C-shape, which are diamond-shaped in cross-section in the middle, often appeared among the early bronze finds of the Gáva culture. Items similar to the one found at Tiszasziget can be found, among others, at Balsa,¹⁸ Berkesz,¹⁹ Tiszanagyfalu,²⁰ in the bronze find from Pácini²¹ and at Tiszadob.²² This type of bronze objects already appeared in the bronze metallurgy of the Koszider period and often occurred among the finds of the first phase of the Gáva culture, and it could also be found in the Tumulus culture. They occurred in large numbers in individual find materials in only a single period, which is the phase characterised with the Jászkarajenő-Uzsavölgy hoard finds. In our region, it can be dated to the phase of the Kurd, or the Gyermely finds the latest in lack of other finds that would allow a more exact dating.²³

Information on the **Early Iron Age** of the region has remained incomplete. No finds have so far been identified either from the Mezőcsát culture or from the Scythian period. Only a single problematic fragment could be dated from this period, even though uncertainly, which is the fragment of a bowl decorated with a roulette pattern on the inside (Fig. 5. 2). This motive (Rollrädchentechnik) arrived to the Hallstatt circle from the Balkan in the 8th century BC and it could also be found in the Celtic materials of the late Hallstatt period.²⁴ Our fragment can perhaps be linked with the northern expansion of the Bosut group of the Basarab-Bosut culture in the 8th-7th centuries, although it may also be connected with the later Celtic period according to the Celtic material of the site.

The archaeological literature mentions only a single site (Ószentiván VIII) in connection with the **Celtic period** settlement history of the region.²⁵ The recent investigations identified five new smaller sites. The find material collected during field walking is very fragmentary and it can be dated from period C-D (rims of graphitic pots and fragments of bowls of thickening rims).

The Celts of the La Tène period stayed here until the appearance of the Sarmatians. With the appearance of the new population, some of the Celts drew toward NE, while another part migrated to the Scordisci to the territory enclosed by the Dráva, the Száva and the Danube.²⁶ The settlement of the **Sarmatians** can be regarded significant from the materials of 20 sites. The smaller and

18 KEMENCZEI 1984, Taf. CLXVI 18, 20.

19 KEMENCZEI 1984, Taf. CLXVIII 14-15.

20 KEMENCZEI 1984, Taf. CLXXXIII C 7.

21 HELLEBRANDT 1989, 4. kép 2-8, 5. kép 1-7.

22 MOZSOLICS 1985, 203. t. 42.

23 OSZVALD-SZABÓ 1996, 113.

24 Sopron-Krautacker 270. ház: JEREM et al. 1984, 167, 17. kép 10.

25 PÁRDUZ 1941, 175; BANNER-PÁRDUZ 1946-48, 24.

26 SZABÓ 2005, 75.

18 KEMENCZEI 1984, Taf. CLXVI 18, 20

19 KEMENCZEI 1984, Taf. CLXVIII 14-15.

20 KEMENCZEI 1984, Taf. CLXXXIII C 7.

21 HELLEBRANDT 1989, fig. 4. 2-8, fig. 5. 1-7.

22 MOZSOLICS 1985, Pl. 203. 42.

23 OSZVALD-SZABÓ 1996, 113

24 Sopron-Krautacker house no. 270: JEREM et al. 1984, 167, fig. 17. 10

25 PÁRDUZ 1941, 175; BANNER-PÁRDUZ 1946-48, 24

26 SZABÓ 2005, 75

falú, fehér engobe bevonatú amphoratöredéket, amely római importként értelmezhető a telep anyagában (5. kép 3.). Szintén római importként, minden bizonnyal a Rajna-vidékről került ide az az emailos lemezes fibula, amely Ószentiván VIII. sz. lelőhelyen bukkant fel (5. kép 4a-c). A fibulára jellemző karéjos szélű rombikus forma eddig nem volt ismert az alföldi szarmata barbarikumból. Távlabbi párhuzamait az 1. és a 2. sz. közé datálják.²⁷ Az emailos fibulák megjelenése a szarmata barbaricumban a rheinzaberni és a westerndorfi terra sigillátákkal egy időben történt.²⁸ E miatt, valamint a pontos leletösszeállítás hiányában a fibula korát sem datálhatjuk pontosabban a 2–3. századnál.

A szarmata népesség a hunok 4. századi és a gepidák 5. századi foglalását is megérhette. A terepbejárás során átvizsgált területen azonban a gepidák nyomát nem találtuk, annak ellenére, hogy a vízrajzi adottságok kedvezőek lehettek a megtelepedésre.

Szemben a gepida leletek teljes hiányával, az **avarok** egykori jelenlétére több adat is van. Már korábban ismert volt az avar népesség temetkezése Ószentiván VIII. sz. lelőhelyen, valamint a Móra Ferenc által kutatott Vedresházán, ahol közép és késő avar kori temetkezések kerültek elő. A legutóbbi terepbejárás során sikerült azonosítani az egykori ásatás helyszínét, ahonnan egy az avar kor második felében elterjedt esztergált csonttűtartó töredéke is előkerült (5. kép 5.).²⁹ A környéken telepre utaló kerámiaanyag igen szegényesen jelentkezett. Csupán három lelőhely szórványosnak mondható leletanyaga utal az avarok korabeli megtelepedésére (8., 19., 36. lh.).

A **honfoglalás korára** vonatkozóan a legjelentősebb adat Bálint Alajos 1932-es ásatása volt az egykori Petőfi utcában. Ennek során egy gazdag, a 10. sz. utolsó harmadára keltezhető női sír került elő.³⁰ A falu belterületére eső lelőhelyen végzett helyszíni szemle során további sírra utaló nyomok nem kerültek elő. A honfoglalók megtelepedését a Szélmalom-dombról (Ószentiván II.), és Tervár környékéről ismerjük.³¹ A legutóbbi terepbejárás lényegi változást nem hozott ezen a téren.

Terepbejárásaink során 33 **Árpád-kori** lelőhelyet rögzítettünk. A leletanyagban több díszített cserépbogrács, valamint egy fenékbélyeges töredék is előfordult (5. kép 8.). A lelőhelyekről általánosságban elmondható, hogy pár nagyobb telepnyom mellett számos kisebb tanyaszerű telep létezett. Helyzetükről röviden annyi mondható el, hogy minden településre alkalmas helyen megtalálhatóak. Figyelemre méltó, hogy ezek mindig őskori lelőhelyekkel együtt fordultak elő.

larger settlements were scattered in the region. We collected shards characteristic of the late Hun phase of the Sarmatian Period from 8 of the 20 sites. Regarding the ceramic material and the extent of the settlement traces, site no. 36 is striking, which could be a rural settlement. The discolourations of a number of ovens and houses could be observed in the settlement. Only this site yielded numerous amphora fragments of ribbed walls and engobe coating dated from the 2nd–3rd centuries, which can be interpreted as Roman imported wares (Fig. 5. 3). The enamelled plate brooch, most certainly from the Rhine region, which appeared at site Ószentiván VIII (Fig. 5. 4a-c) was another Roman imported ware. The diamond shape with lobed edges characteristic of the brooch had not occurred earlier on the Great Plain in the Sarmatian Barbaricum. Its more distant analogues are dated from between the 1st and the 2nd centuries.²⁷ Enamelled brooches appeared in the Sarmatian Barbaricum together with Rheinzabern and Westerndorf Sarmatian wares.²⁸ Because of the above, and in lack of a more exact find context, the brooch cannot be dated more accurately than from the 2nd–3rd centuries.

The Sarmatian population could live to see the Hun occupation in the 4th century and the Gepid occupation in the 5th century. On the territory covered by the field walking, we could not spot the traces of Gepids despite the fact that the hydrogeological setting could be favourable for settlement.

In contrast to the lack of Gepid finds, several data attest to the appearance of **the Avars**. The burials of the Avar population had already been known at Ószentiván VIII and at Vedresháza where Ferenc Móra had conducted excavations, and where burials of the Middle and Late Avar Periods had been unearthed. We could identify the site of these excavations during the recent field walkings: among others, the fragment of a turned bone needle-case was found here from the second half of the Avar period (Fig. 5. 5).²⁹ Very few ceramic finds indicated a settlement in the region. Only the sporadic finds of three sites suggested that the Avars had settled here (sites nos. 8, 19 and 36).

The most significant data on the **Conquest Period** came from Alajos Bálint's excavations in Petőfi Street in 1932, when the rich grave of a woman was unearthed from the last third of the 10th century.³⁰ The field watching on the inner territory of the village did not discover any sign of further burials. The settlements of the Hungarian conquerors are known from Szélmalom mound

27 Siscia: SELLYE 1939, XII. 9. Hasonló karéjos széllel: XII 7. 8; Szlovákia: KREKOVIC 2001, 95., 99. Fig. 3. 4.

28 VADAY 1989, 81.

29 Igen hasonló többek között Horgosról ismert: SZEKERES-RICZ 1998, 81.

30 FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962, 80.; FODOR 1996, 344.

31 MATUZ-BÉRES 2000, 77.

27 Siscia: SELLYE 1939, XII. 9. With similar lobed edges: XII 7. 8; From Slovakia: KREKOVIC 2001, 95, 99, Fig. 3. 4.

28 VADAY 1989, 81

29 A very similar one is known among others from Horgos: SZEKERES-RICZ 1998, 81

30 FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962, 80.; FODOR 1996, 344

Ószentiván 12–13. századra datált templomának pontos helye már 1943-ban ismerté vált Korek József ásatása nyomán.³² A legutóbbi terepbejárás során a templom körüli temető területéről egy sima hordó alakú és egy bordás üveggyöngy került elő (5. kép 9–10.). Utóbbit a kutatás a 11. sz. 2. felére datálja.³³ Párhuzamok hiányában bizonytalanabb a keltezése az ugyanitt előkerült ezüst fejesgyűrűnek, amelyen kiterjesztett szárnyú madárábrázolás látható (5. kép 6.). A gyűrű formája és a leletösszefüggések alapján ennek korát is inkább a kora Árpád-korra tehetjük.

A **késő középkorra** datálható lelőhelyek száma az Árpád-koriakhoz képest jelentősen alacsonyabb, összesen kilencet sikerült rögzíteni. Feltehetően erre a korszakra, vagy talán már a kora újkorra datálható a Tervár mellett előkerült hálonehezék is (5. kép 7.).

A terepbejárás során gyűjtött leletanyag vizsgálata alapján jelentősen kibővültek ismereteink a környék múltjára vonatkozóan. A megismert lelőhelyek vizsgálata alapján elmondható, hogy a környék a kora neolitikumtól kezdve a jelenkorig lakottnak tekinthető. Különösen sűrű a településhálózat a neolitikumban, a szarmata korban, és az Árpád-korban. Azonban csekély lakossággal számolhatunk a 18. sz. elején, amikor a visszaszerző háborúk, a törökök ellentámadásai sújtották a vidéket. Ismételt betelepülésre csak a 18. sz. 2. feléből ismerünk adatokat, azóta az emberi megtelepedés folyamatos Tiszasziget környékén.

(Ószentiván II) and the region of Tervár.³¹ The recent field walkings did not bring any new result.

We recorded 33 sites of the **Árpadian Period** during field walking. Numerous decorated clay cauldrons and fragments with bottom stamps were found (Fig. 5. 8). It can be said about the sites in general that a few larger settlement traces and numerous small farmsteads existed. They occupied every spot that was suitable for settlement. It is noteworthy that they always occurred together with Prehistoric sites.

The exact place of the church of Ószentiván dated from the 12th–13th centuries was discovered during József Korek's excavation in 1943.³² A smooth barrel-shaped and a ribbed glass bead were found on the territory of the churchyard during the field walking (Fig. 5. 9–10). The latter one is dated from the 2nd half of the 11th century.³³ In lack of analogues, the silver-headed finger-ring with the depiction of a bird of extended wings can less accurately be dated (Fig. 5. 6). The shape of the ring and the context suggest that it also came from the early Árpadian Period.

The number of **the late medieval** sites is much lower than that of the Árpadian Period ones. Only 9 sites could be recorded. The net weight found at Tervár can probably be dated from this period or from the Early Modern Period (Fig. 5. 7).

The analysis of the find material collected during field walking significantly broadened our knowledge of the history of this region. It can be said that the region has been inhabited from the early Neolithic to our days. The settlement pattern was especially dense in the Neolithic, the Sarmatian Period and the Árpadian Period. A low population number can be expected at the beginning of the 18th century, when wars for reoccupation of the country and the counterattacks of the Turks hit the region. We known data on the repopulation of the territory from the 2nd half of the 18th century and since then, the region of Tiszasziget has continuously been inhabited.

32 KOREK 1943, 208–210. A templom körüli temető 30 sírját korábban Banner János tárta fel: BANNER 1929, 162–164.

33 Visegrád-Várkert 45. sír: RITOÓK 1984, 105; Szabadka-Veresegyháza 145. sír. SZEKERES–SZEKERES 1996, 65. XXXVI. 11.

31 MATUZ–BÉRES 2000, 77

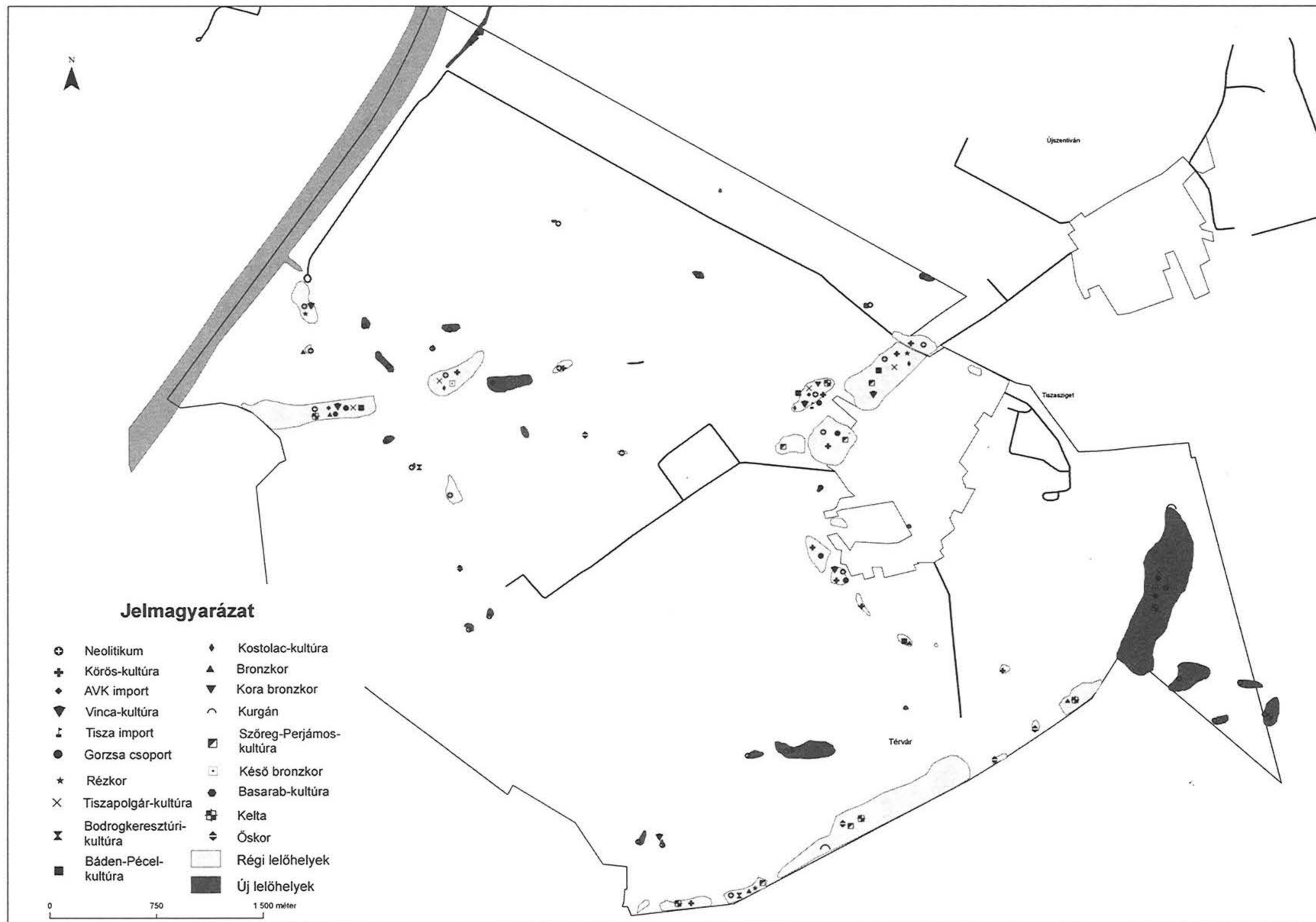
32 KOREK 1943, 208–210. János Banner unearthed 30 graves of the churchyard: BANNER 1929, 162–164

33 Visegrád-Várkert grave no. 45: RITOÓK 1984, 105; Szabadka-Veresegyháza grave no. 145: SZEKERES–SZEKERES 1996, 65. XXXVI. 11

Irodalom • References

- BANNER 1929 BANNER J.: Az Ószentiváni bronzkori telep és temető. – Die Ausgrabungen bei Ószentiván. Második közlemény. 1928. évi ásatás. *Dolg* 5 (1929) 52–81.
- BANNER-PÁRDU CZ 1946–1948 BANNER J. – PÁRDU CZ M.: Újabb adatok Dél-Magyarország újabb kőkorához. – Contributions nouvelles a l'histoire du neolithique en Hongrie. *ArchÉrt* 7–9 (1946–1948) 19–41.
- BÁLINT 1932 BÁLINT A.: Honfoglalás kori sírok Ószentivánon és Bánkúton. – Gräber aus der Landnahme-Zeit zu Ószentiván und Bánkút. *Dolg* 8 (1932) 256–265.
- BÁLINT-PÁRDU CZ 1933–1934 BÁLINT A. – PÁRDU CZ M.: Újabb őskori telep Ószentiván határában. – Eine neue urzeitliche Ansiedlung bei Ószentiván. *Dolg* 9–10 (1933–1934) 44–50.
- FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962 FEHÉR G. – ÉRY K. – KRALOVÁNSZKY A.: A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei. *RégTan* 2, Budapest 1962.
- FODOR 1996 FODOR I.: Ószentiván. In: A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. (Szerk.: Fodor István) Budapest 1996, 344–345.
- HELLEBRANDT 1989 B. HELLEBRANDT M.: A pácini IV. bronzlelet. – Der IV. Bronzefunde von Pácin. *CommArchHung* 1989, 97–113.
- HORVÁTH 1982 HORVÁTH F.: A gorzsa halom késő neolitik rétege. – The Late Neolithic Strata of the Gorzsa tell. *ArchÉrt* 1982, 201–222.
- HORVÁTH 1986 HORVÁTH, F.: Aspects of Late Neolithic changes in the Tisza-Maros Region. In: BÁMÉ XIII (1986) 89–102.
- JEREM et al. 1984 JEREM E. – FACSAR G. – KORDOS L. – KROLOPP E. – VÖRÖS I.: A Sopron-Krautackerén feltárt vaskori telep régészeti és környezetrekonstrukciós vizsgálata. *ArchÉrt* 1984, 141–169.
- KEMENCZEI 1984 KEMENCZEI T.: Die Spätbronzezeit Nordostungarns. *ArchHung* 1984.
- KOREK 1943 KOREK J.: Az 1943. évi ószentiváni ásatások. – Die Ausgrabungen in Ószentiván im Jahre 1943. *Dolg* 19 (1943) 208–210.
- KREKOVÍČ 2001 KREKOVÍČ, E.: Roman fibulas in Slovakia. In: International Connections of the Barbarians of the Carpatian Basin in the 1st-5th century A.D. Proceeding of the international conference held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza. – A Kárpát-medencei barbárok nemzetközi kapcsolatai az I–V. században. Az 1999-ben Aszódon és Nyíregyházán megrendezett nemzetközi konferencia anyaga. Aszód–Nyíregyháza 2001, 95–100.
- KUTZIÁN 1961 KUTZIÁN I.: Archäologische Forschungen im Jahre 1960. Ószentiván VIII. *ArchÉrt* 88 (1961) 285.
- MATUZ 1976 MATUZ E.: A Tisza-Maros-szög – Deszk, Szőreg, Tiszasziget, Újszentiván – régészeti topográfiája és településtörténete. Egyetemi szakdolgozat. Szeged 1976.
- MATUZ-BÉRES 2000 MATUZ E. – BÉRES M.: Tiszasziget földjének régészeti topográfiája és településtörténete. In: Tiszasziget története. (Szerk.: Gárgyánné Lampert Magdolna) Tiszasziget 2000, 52–95.
- MOZSOLICS 1985 MOZSOLICS, A.: Bonzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest 1985.
- OSZVALD-SZABÓ 1996 OSZVALD F. – SZABÓ G.: Késő bronzkori karika leletek Kisdorogról és Szakályból (Tolna megye). *WMMÉ* XIX (1996) 89–113.
- PÁRDU CZ 1941 PÁRDU CZ M.: A Régiségtudományi Intézet ásatásai 1941-ben. Ásatás Ószentivánon. – Ausgrabungen des Archäologischen Instituts im Jahre 1941. Ausgrabungen in Ószentiván. *Dolg* 17 (1941) 177.
- PÓPITY 2006 PÓPITY D.: Tiszasziget régészeti topográfiája és településtörténeti vázlata. Egyetemi szakdolgozat. Szeged 2006.
- RITOÓK 1984 RITOÓK Á.: Árpád-kori temetkezések Veszprémfajszon. (Előzetes jelentés a templomrom körüli temető feltárásáról.) – Begräbnisse in der arpadzeit in Veszprémfajsz. (Vorhergehende Meldung über die Ausgrabungen um die Kirchenruine.) *VMMÉ* 17 (1984) 93–106.
- SELLYE 1939 SELLYE I.: Császárkori emailmunkák Pannóniából. – Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine. *DissPann* ser 2. No 8. (1939).
- SIMON 1980 SIMON K.: A Vinča-kultúra telepe Tiszaszigeten. In: *Acta Universitas Szegediensis. Acta Iuvenum. Sectio Historica* Tumus II. Szeged 1980, 9–26.

- SZABÓ 2005 SZABÓ M.: A keleti kelták. A késő vaskor a Kárpát-medencében. Budapest 2005.
- SZEKERES-RICZ 1998 SZEKERES L. – RICZ P.: Szabadka és környéke a régmúltban. Régészeti olvasókönyv. Szabadka 1998.
- SZEKERES-SZEKERES 1996 SZEKERES L. – SZEKERES Á.: Szarmata és XI. századi temetők Verusicson. (Subotica-Azotara) Szabadka 1996.
- TROGMAYER 1980 TROGMAYER O.: Újabb adatok a vonaldíszes kerámia relatív időrendjéhez. – Neue Beiträge zur relativen Chronologie der Linearkeramik. MFMÉ 1978–79/1 (1980) 297–302.
- VADAY 1989 VADAY, H. A.: Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums. Anteus 1988–1989.

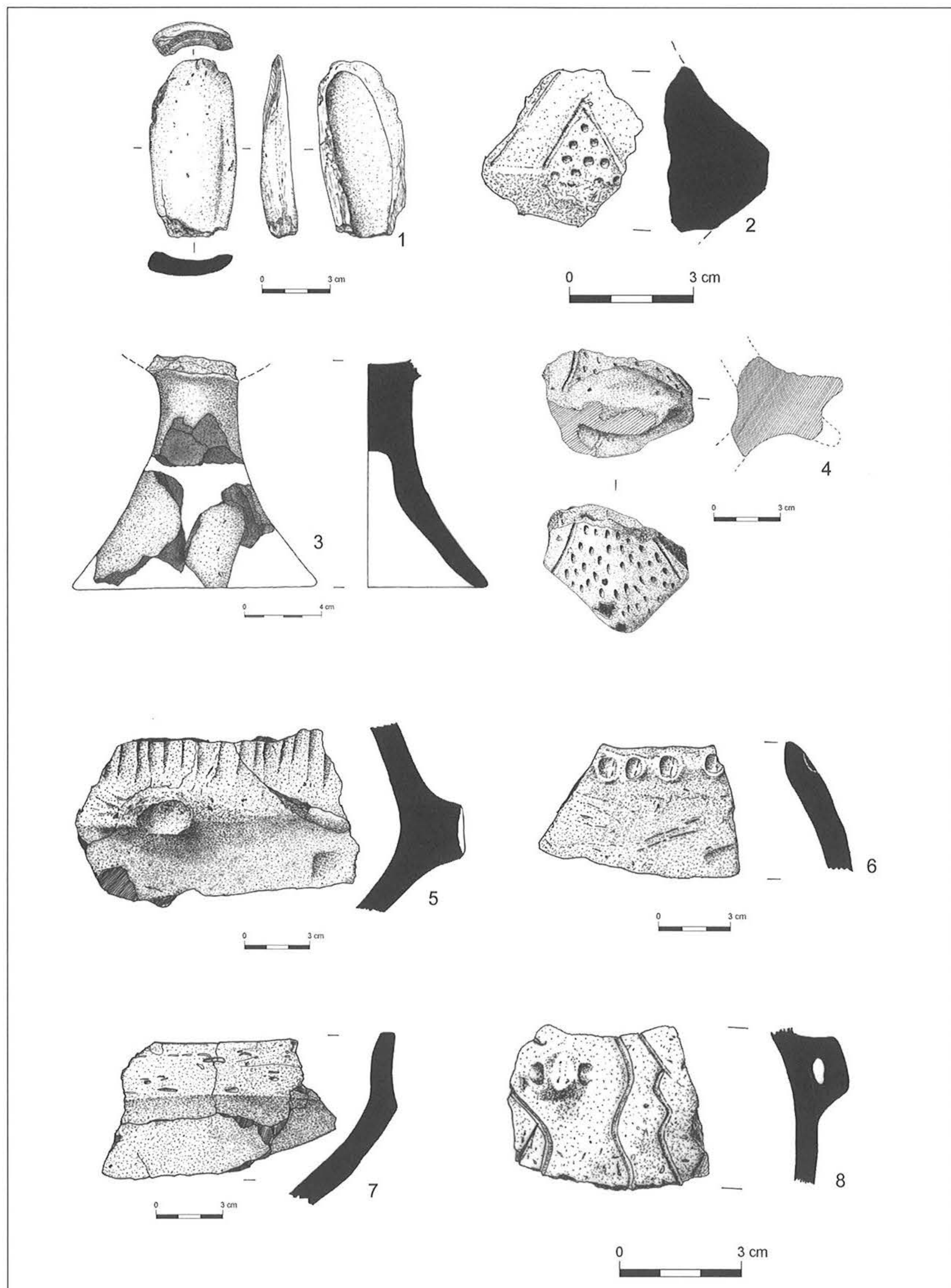
1. kép: Tiszasziget határának őskori lelőhelyei

Fig. 1: Prehistoric sites in the region of Tiszasziget

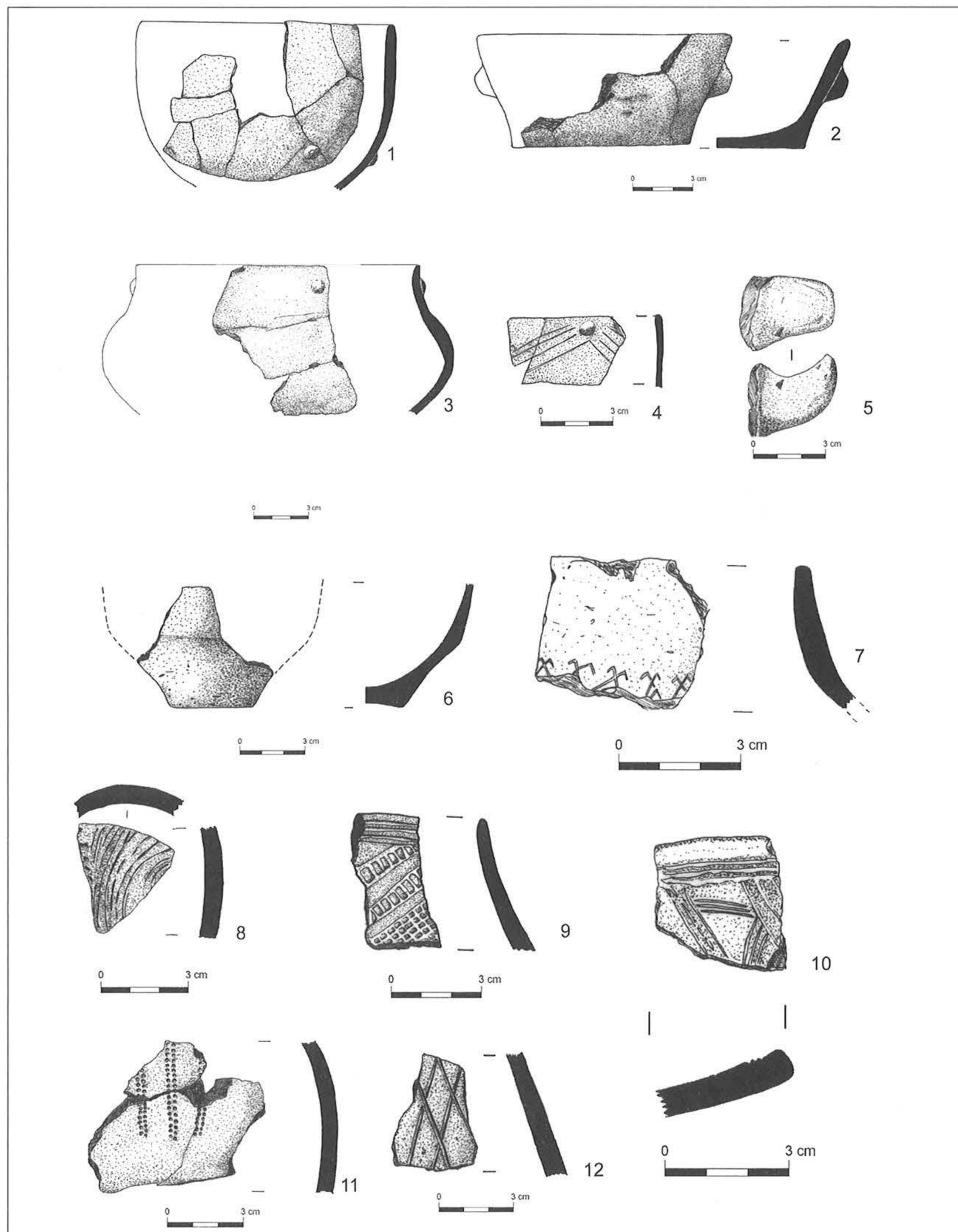
2. kép: Tiszasziget határának népvándorlás kori és Árpád-kori lelőhelyei

Fig. 2: Migration Period and Árpadian Period sites in the region of Tiszasziget

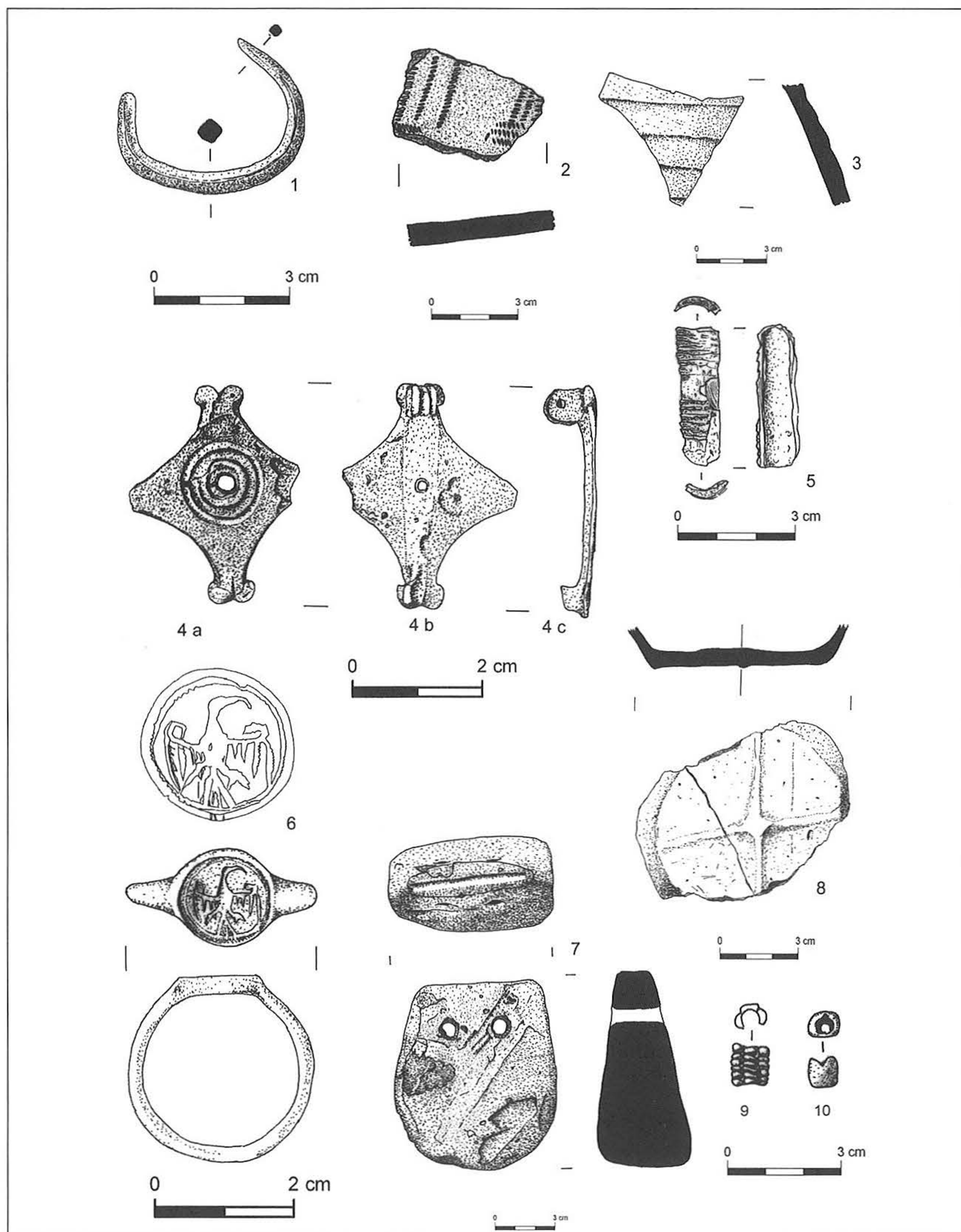
3. kép: Tiszasziget. 1: Faragott, csiszolt csontkanál töredéke (13. lh.); 2-7: Vinča-kerámia (2: 19.lh, 3-4: 8.lh, 5-7: 31.lh.); 8: Szarvas-Érpart csoport finomkerámiája (8. lh.).

Fig. 3: Tiszasziget. 1: Fragment of a carved and polished bone spoon (site no. 13); 2-7: Vinča ceramics: (2: site no. 19, 3-4: site no. 8. 5-7: site no. 31); 8: Fine ceramics of the Szarvas-Érpart group (site no. 8)

4. kép: Tiszasziget. 1–5: Gorzsa-kerámia (31. lh.); 6: Gorzsa-kerámia (32a lh.); 7: A deszki csoport „zászlómintás” finomkerámiája (19. lh.); 8–9: A bodrogkeresztúri kultúra edénytöredékei (24., 54. lh.); 10: A Makó-kultúra belső díszes táltöredéke (8. lh.); 11: A Kostolac-kultúra finomkerámiája (13. lh.); 12: A badeni kultúra hálómintás töredéke (19. lh.)

Fig. 4: Tiszasziget. 1–5: Gorzsa ceramics (site no. 31); 6: Gorzsa ceramics (site no. 32a); 7: Fine ceramics with “banner-pattern” of the Deszk group (site no. 19); 8–9: Shards of the Bodrogkeresztúr culture (sites nos. 24 and 54); 10: Fragment of a bowl with interior decoration from the Makó culture (site no. 8); 11: Fine ceramics of the Kostolac culture (site no. 13); 12: Fragment of the Baden culture with net-pattern decoration (site no. 19)

5. kép: Tiszasziget. 1: Késő bronzkori karika (13. lh.); 2: Vaskori belső díszes tál töredéke (36. lh.); 3: Római amphora töredéke (36. lh.); 4a-c: Római emaillos fibula (8. lh.); 5: Avar csont tűtartó (19. lh.); 6: Ezüst fejesgyűrű (3. lh.); 7: Agyag hálonehezék (34. lh.); 8: Árpád-kori fenékbélyeges edénytöredék (8. lh.); 9-10: Árpád-kori üveggyöngyök (3. lh.)

Fig. 5.: Tiszasziget. 1: Late Bronze Age ring (site no. 13); 2: Fragment of a bowl with interior decoration from the Iron Age (site no. 36); 3: Fragment of a Roman amphora (site no. 36); 4a-c: Roman enameled brooch (site no. 36); 5: Avar bone needle-case (site no. 19); 6: Silver-headed finger-ring (site no. 3); 7: Clay net weight (site no. 34); 8: Fragment of an Árpádian Period vessel with a bottom stamp (site no. 8); 9-10: Glass beads from the Árpádian Period (site no. 3)